

Soproni Egyetem

Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

**Széchenyi István Gazdálkodás- és
Szervezéstudományok Doktori Iskola**

**A többnyelvűség és az interkulturális
kompetencia munkaerőpiaci összefüggései –
különös tekintettel a magyar nyelv szerepére az
osztrák munkaerőpiacon**

Doktori (PhD értekezés)

Hornyák Edina

Sopron

2019

Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományok

Doktori Iskola

Vezetője: Prof. Dr. Kiss Edit Éva DSc.

Emberi erőforrások társadalmi beágyazottsága program

Vezetője: Prof. Dr. Kulcsár László DSc.

Témavezetők: Dr. habil. Bodnár Gabriella

Prof. Dr. Kiss Éva DSc.

Témavezetők támogató aláírása:

.....

Tartalomjegyzék

1. A témaválasztás indoklása
2. Az értekezés struktúrája
3. A kutatás tartalma, módszere
4. A kutatás eredményei
 - 4.1. A hipotézisek vizsgálata
 - 4.2. Új és újszerű eredmények
5. Következtetések, további kutatási javaslatok
6. Az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

1. A témaválasztás indoklása

Korunk egyik domináns jelensége a többnyelvűség, amely meghatározó hatással bír a gazdasági és társadalmi folyamatokra. A nyelvtudás kulturális és gazdasági jelentősége vitathatatlan. A nyelvtudás és az interkulturális kompetencia egyre inkább nélkülözhetetlen a munka világában és a mindennapi életben. A nyelvtudás és az interkulturális kompetencia olyan gazdasági érték, amely pozitívan befolyásolja a munkaerőpiacon való elhelyezkedés esélyeit, elősegíti a foglalkoztatottság emelkedését, ezáltal hozzájárul a vállalat versenyképességének a növekedéséhez. Ebből következően elengedhetetlen a nyelvtudás és az interkulturális kompetencia gazdaságra gyakorolt hatásainak kutatása.

A modern Európa legmeghatározóbb társadalmi jellemzői a többnyelvűség és a multikulturalitás. Ennek a sokszínűségnek a megtartása Európa közös érdeke. E felismerés jegyében indokoltnak tartom, hogy részletes vizsgálattal és kutatással alátámasztásra kerüljön, hogy a többnyelvűség és az interkulturális kompetencia mint humán tőke pozitívan befolyásolja a munkaerőpiacon való érvényesülést, személyes, gazdasági és társadalmi hasznossága vitathatatlan.

A többnyelvűség témakörén belül szeretném feltárni, hogy milyen szerepet tölt be a magyar nyelv az osztrák munkaerőpiacon. A munkaerőpiac összetételéről készült statisztikák adatai alapján megállapítható, hogy Ausztriában évről-évre nő a magyar munkavállalók száma. A magyar munkavállalók számos esetben magyar nyelvtudásuknak köszönhetően kerülnek alkalmazásba. A magyar nyelv

6. Az értekezés témaköréhez kapcsolódó publikációk

Edina Hornyák, Erika Kalmár, Eszter Mikó:
Eine vergleichende Analyse von Tendenzen der Wirtschaft, Gesellschaft
und Migration im Burgenland und im Komitat Győr-Moson-Sopron
In: Pädagogischen Hochschule Burgenland (szerk.)
Ph publico, Eisenstadt: E. Weber Verlag GmbH, 2016. pp. 89-104.
(ISBN:9783852535616)

Hornyák, Edina: Magyar nyelvoktatás Ausztriában
In: Shévlík Csaba (szerk.)
X. Kheops Nemzetközi Tudományos Konferencia: Tudomány és
Felelősség . 689 p.
Konferencia helye, ideje: Mór, Magyarország, 2015.04.20 Mór: Kheops
Automobil-Kutató Intézet, 2015. pp. 236-243.
(ISBN:978-963-89779-4-6)

Hornyák Edina: Ist-Zustand des Ungarischunterrichtes im Burgenland
In: Wolf Willi (szerk.)
Natürlich zweisprachig. Graz: Leykam, 2013. pp. 61-71.
(ISBN:978-3-7011-7885-8)

Brenner, Edina: Ungarischunterricht im Burgenland
In: Johanna Laakso (szerk.)
Ungarischunterricht in Österreich = Teaching Hungarian in Austria:
Perspektiven und Vergleichpunkte = perspectives and points of
comparison . 230 p.
Konferencia helye, ideje: Bécs, Ausztria, 2007.05.03 -2007.05.04.
Bécs; Berlin: LIT Verlag, 2008. pp. 128-138.

osztrák munkaerőpiacon betöltött szerepe tehát aktuális kérdés, melynek több perspektívából történő vizsgálata indokolt.

A többnyelvűség mellett a másik meghatározó fogalom az interkulturális kompetencia, amely jelentősége kiemelkedő fontosságú, ha a multikulturális európai társadalomban sikeresen szeretnénk boldogulni. Az interkulturális kompetencia hozzásegít ahhoz, hogy képesek legyünk más kultúrájú emberek gondolkodását és reakcióit elfogadni, valamint megérteni. Ez meglehetősen összetett és több komponenst magába foglaló folyamat. Az interkulturális kompetencia azonban nem csupán a különböző kultúrájú egyének közötti megértést segíti elő, hanem egyre jelentősebb szerepet tölt be a gazdasági élet számos területén: a vállalatok közötti sikeres üzleti kommunikáció kulcsa, meghatározó fontosságú külföldi munkavállalás esetén, emellett a munkaerőpiacon elvárt kompetenciák között is az élen szerepel.

2. Az értekezés struktúrája

Doktori értekezésem kilenc fő részből épül fel:

Az első részben – bevezetés – felvázolom, hogy miért fordult figyelmem a téma irányába, valamint igyekszem bemutatni, hogy a többnyelvűség és az interkulturális kompetencia nemcsak a mindennapi életünkben meghatározó, hanem a gazdasági életben betöltött szerepe is kiemelkedő fontossággal bír. Felvázolom továbbá az értekezés célkitűzéseit és hipotéziseit, majd bemutatom a munka struktúráját.

A második részben a témához kapcsolódó hazai és nemzetközi szakirodalmat tekintem át. Megvizsgálom a többnyelvűség fogalmát, röviden összefoglalásra kerül az Európai Unió többnyelvűségi politikája,

kitérek a többnyelvűség számos előnyére, majd kísérletet teszek a kompetencia, valamint az interkulturális kompetencia fogalmának értelmezésére és a humán erőforrás menedzsmentben betöltött szerepének bemutatására.

A harmadik részben az interkulturális kompetencia gazdasági, valamint munkaerőpiaci jelentőségét vizsgálom. Felvázolom az interkulturális kompetencia kialakításának és fejlesztésének lehetőségeit, valamint áttekintést nyújtok az interkulturális tréningek jelentőségéről.

A negyedik rész áttekintést nyújt arról, hogy milyen szerepet tölt be a többnyelvűség, valamint a magyar nyelvtudás az osztrák munkaerőpiacon. Ebben a részben igyekszem rávilágítani a többnyelvűség nyelv gazdaságtani szerepére, tehát a nyelvtudást mint gazdasági tényezőt vizsgálom. Az Ausztriában fennálló többnyelvűség két megközelítésből kerül bemutatásra: egyrészt az Ausztriában élő őshonos népcsoportok többnyelvűsége, másrészt pedig a különböző nyelvű bevándorlók letelepedése következtében kialakult többnyelvűség vetületéből. Bemutatásra kerül az ausztriai magyarok – ezen belül a burgenlandi őshonos magyar kisebbség, a migrációs eredetű magyar diaszpóra –, valamint a magyar nyelv jelenlegi helyzete Ausztriában, továbbá a magyar nyelv osztrák munkaerőpiacon betöltött szerepe.

Az ötödik részben ismertetem a kutatás tartalmát, módszerét és az adatgyűjtés folyamatát, továbbá kísérletet teszek az empirikus kutatás eredményeinek összefoglalására, elemzésére, valamint értékelésére.

A hatodik részben megvizsgálom, hogy az empirikus kutatást megelőzően általam felállított hipotézisek a kutatás, valamint a

munkavállaló munkakörén kívül nyelvi és kulturális hídképzőként funkcionál, a garantált kommunikációs siker érdekében elengedhetetlen a munkaerő szakirányú továbbképzése. Ezeknek a kutatásoknak az elvégzéséhez további felmérések, piackutatások, valamint szakértői vélemények szükségesek. További problémát jelent, hogy kevés adattal rendelkezünk a bevándorlók nyelvhasználati szokásairól. Ezek az információk azonban további kutatások elvégzéséhez meghatározóak. Feltárást igényel továbbá az a kérdés, hogy a különböző munkakörök betöltéséhez mely nyelvek milyen szintű ismerete szükséges, annak érdekében, hogy a vállalatok a munkavállalók számára professzionális továbbképzési lehetőségeket tudjanak felajánlani.

A nyelvekkel, a nyelvtudással, valamint az interkulturális kompetenciával kapcsolatos gazdasági összefüggések feltárása további kutatásokat igényel. A nyelvek politikai, társadalmi, valamint kulturális szempontból való megközelítését ki kell egészíteni a gazdasági aspektussal, hiszen ahogy ezen értekezés is igyekezett rávilágítani, szükségszerű a nyelvtudás és az interkulturális kompetencia gazdaságra gyakorolt hatásainak további vizsgálata, annak érdekében, hogy alapos feltárássra kerüljön, hogyan lehet ezeket a kompetenciákat egyéni, társadalmi, valamint gazdasági szempontból a leghatékabban kamatoztatni.

számára, annak ellenére, hogy ezek a kompetenciák döntően befolyásolják a vállalat, valamint az egyén versenyképességét. Ugyanez állapítható meg az Ausztriában dolgozó magyar munkavállalók magyar nyelvtudásával kapcsolatban is. Annak ellenére, hogy a magyar nyelv Ausztriában fontos gazdasági szerepet tölt be, a magyar nyelvtudás nem jelent többletjövédelmet a munkavállaló számára.

5. Következtetések, további kutatási javaslatok

A szakirodalom tanulmányozása, valamint az empirikus kutatás tapasztalatainak alapján megállapítom, hogy a többnyelvűség és az interkulturális kompetencia a munkaerőpiacon való érvényesülés legmeghatározóbb feltételei, tehát napjaink legfontosabb karrier kompetenciái. Ennek ellenére további vizsgálatokra és kutatásokra van szükség annak feltárására, hogy milyen mértékben járul hozzá a vállalat gazdasági sikerességéhez a munkavállaló nyelvtudása és interkulturális kompetenciája, tehát milyen konkrét munkakerőpiaci értékkel rendelkeznek ezek a kompetenciák, valamint milyen mértékben befolyásolják a munkavállaló munkaerőpiaci sikerességét.

További kutatásokat igényel azoknak a munkaköröknek a feltárása és leírása is, ahol a fent említett kompetenciák kulcsfontosságúak. Szükséges lenne megvizsgálni, hogy mennyire eredményes, valamint elfogadott a munkavállaló nyelvi közvetítőként való alkalmazása, amennyiben a munkavállaló nem rendelkezik erre a feladatkörre szükséges képzettséggel. Meghatározó kérdés, hogy milyen ezeknek a spontán szolgáltatásoknak a minősége, hiszen amennyiben a

szakirodalom tanulmányozásának tükrében beigazolódtak, illetve elvetésre kerültek.

A hetedik rész bemutatja a dolgozat tudományos szempontból új és újszerű eredményeit.

A nyolcadik rész az empirikus kutatás eredményeiből levont főbb következtetéseket foglalja össze, további kutatási javaslatokat tesz a jövőre vonatkozóan, továbbá kitekintést nyújt arra vonatkozólag, hogy milyen gazdasági előnyöket biztosít a nyelvtudás és az interkulturális kompetencia a gazdasági folyamatok résztvevői számára.

A kilencedik részben összefoglalásra kerülnek a disszertáció legfontosabb eredményei.

3. A kutatás tartalma, módszere

A szakirodalom részletes tanulmányozása alapján megállapítható, hogy a többnyelvűség és az interkulturális kompetencia szerepe a munkaerőpiacon, valamint az egyéni versenyképességben kulcsfontosságú szerepet tölt be. Ezeknek a kompetenciáknak a kialakítása és professzionális fejlesztése az oktatás, valamint a szakmai továbbképzések szerves részévé kell válnia, ezen a területen azonban még számos hiányosság mutatkozik.

A téma feldolgozásához egy kérdőív és 10 strukturált interjú szolgáltatta a szükséges adatokat. A kérdések megfogalmazását az a cél vezérelte, hogy információkat nyerjek arról a kérdéskörrel, hogy milyen szerepet tölt be a magyar nyelv az osztrák munkaerőpiacon, valamint hogyan befolyásolja az interkulturális kompetencia a munkaerőpiacon való sikeres szereplést.

A kérdőív 18 kérdésből áll és két részből tevődik össze: az első részben a kitöltők nemére, életkorára, lakóhelyére, iskolai végzettségére, valamint foglalkozására vonatkozó adatok találhatóak, a második részben pedig a téma feldolgozásához szükséges kérdések következnek.

A felmérésre 2019 februárjában és márciusában elektronikus úton került sor. A kérdőívet 435 Ausztriában dolgozó magyar munkavállaló töltötte ki anonim módon.

Az adatfelvételt egy standartizált kérdőív segítségével végeztem el, azzal a céllal, hogy a megkérdezett csoport válaszaiból egy nagyobb csoport meghatározott tulajdonságai szerinti jellemzését és összehasonlítását, valamint összefüggések feltárását tegye lehetővé. A kérdéseket alapvetően zárt kérdésként fogalmaztam meg, a válaszadás többnyire egy ötfokú skálán Likert-skálán történő választás segítségével volt lehetséges.

A strukturált interjúkat tíz előre megfogalmazott kérdés alapján készítettem el, ennek ellenére igyekeztem megfelelő teret hagyni a személyes vélemény kifejezésére is.

Az alábbi táblázat az empirikus kutatás legfontosabb jellemzőit foglalja össze.

a nyelvtudásra, mind egyéni, gazdasági, mind pedig társadalmi szempontból. A nyelvtudás iránt megnövekedett igény kielégítésének érdekében szükség lesz a nyelvoktatás alapvető átalakítására, valamint a iskolákban választható idegen nyelvek kibővítésére.

- Az empirikus kutatás során megállapítottam, hogy a kérdőívet kitöltő 434 Ausztriában munkát vállaló magyarok átlagéletkora 37,4 év.
- A felmérésben részt vevő Ausztriában dolgozó magyar munkavállalók 42 százaléka rendelkezik felsőfokú végzettséggel.
- A válaszadók 77 százaléka úgy vélte, hogy az ausztriai munkahelyének megszerzésekor nem volt szerepe a magyar nyelv ismeretének, 17 százalék viszont úgy nyilatkozott, hogy a munkahelyére való sikeres felvételéhez hozzájárult a magyar nyelvtudás.
- A válaszadók 33 százaléka nyilatkozta, hogy a munkahelyén gyakran, illetve napi szinten használja a magyar nyelvet, ennek ellenére csupán 14 százaléka véli úgy, hogy a magyar nyelv ismerete előnyt jelent az osztrák munkaerőpiacon.
- A válaszadók 7 százaléka gondolja, hogy egy magasabb pozíció megszerzéséhez hozzájárulhat a magyar nyelvtudás, ezzel párhuzamosan a válaszadók 2 százaléka nyilatkozta, hogy magyar nyelvtudásának következtében magasabb fizetésben részesül.

Összefoglalóan megállapítható tehát, hogy a többnyelvűség és az interkulturális kompetencia nem jelent többletjövédelmet a munkavállaló

munkaerő nyelvi tőkájének munkaerőpiaci szempontból történő optimális hasznosítása napjainkban még távoli célnak tűnik.

Hipotézis 4: A munkaerőpiaci érvényesülés szempontjából az interkulturális kompetencia szerepe kulcsfontosságú.

A kérdőíves felmérésre adott válaszok, valamint az interjúk elemzése alapján megállapítható, hogy a válaszadók többsége szerint a munkaerőpiaci érvényesülés szempontjából az interkulturális kompetencia többszörös előnyt jelent: egyrészt elősegíti a munkavállaló munkaerőpiaci sikereit, másrészt pedig hozzájárul a vállalat gazdasági sikereihez.

Az általam készített interjúk is alátámasztják a hipotézist, hiszen az interjúalanyok egybehangzóan azt a véleményt képviselték, hogy az interkulturális kompetencia kulcsfontosságú a vállalati szférában, továbbá rámutattak, hogy az interkulturális kompetencia hiánya a munkavállaló számára a munkakör elvesztésével is járhat, ezért a jövőben az eddiginél is nagyobb hangsúlyt kell helyezni a munkaerő interkulturális kompetenciájának fejlesztésére.

4.2. Új és újszerű eredmények

A globalizáció következtében a nemzetközi gazdasági kapcsolatok, ezzel párhuzamosan pedig a nemzetközi kommunikáció fejlődése minden eddiginél gyorsabb ütemű lesz. Ennek következtében tovább nő az igény

Az empirikus vizsgálat jellemzői

Szempont	Referenciacsoport
kutatás célja	a magyar nyelv osztrák munkaerőpiacon betöltött szerepének vizsgálata
kérdésfeltevés módszere	kérdőív, strukturált interjúk
kutatás területe	Ausztria
kutatás időpontja	2019 február-március
megkérdezettek köre	Ausztriában dolgozó magyar munkavállalók
megkérdezettek száma	435
értékelhető kérdőívek száma	434
kérdések száma	18
kiértékelés eszköze	Excel, SPSS
interjúalanyok száma	10
kiértékelés módszere	interjúelemzés

Forrás: saját szerkesztés

4. A kutatás eredményei

4.1. A hipotézisek vizsgálata

A kérdőíves felmérés értelmezése után ebben a fejezetben a hipotéziseim igazolására tesztek kísérletet.

Hipotézis 1: A magyar nyelvtudás pozitívan befolyásolja az osztrák munkaerőpiacon való érvényesülést.

Az empirikus kutatás eredményeinek elemzése után összefoglalóan megállapítható, hogy a kitöltők 14 százalékának véleménye szerint a magyar nyelv ismerete az osztrák munkaerőpiacon egyértelműen előny. Ez az arány magasnak tekinthető, amennyiben elfogadjuk azt a nyilvánvaló tényt, miszerint a magyar nyelv ismerete csupán abban az esetben jelenthet előnyt az osztrák munkaerőpiacon, ha a munkavállaló munkaköri tevékenysége során szükséges lehet a magyar nyelvtudás.

Hipotézis 2: A magyar nyelv helyzete Ausztriában ellentmondásos: annak ellenére, hogy a magyar nyelvtudás fontos szerepet tölt be az osztrák munkaerőpiacon, a nyelv alacsony presztízzsel rendelkezik. A magyar nyelvtudás nem jelent magasabb jövedelmet az osztrák munkaerőpiacon abban az esetben sem, ha a munkaadó számára a munkavállaló magyar nyelvtudása nélkülözhetetlen.

Ausztriában a korábban a keleti blokkhoz tartozó országok nyelveinek társadalmi elismertsége továbbra is alacsony. Ezen a tényen az sem változtatott érdemben, hogy ezen a nyelvek időközben az Európai Unió hivatalos nyelvei lettek, ahogy 2004 óta a magyar nyelv is az Unió hivatalos nyelve.

A válaszadók 28 százaléka úgy nyilatkozott, hogy a magyar nyelv megítélése Ausztriában inkább negatív, 22 százalék pedig úgy véli, hogy a magyar nyelv megítélése inkább pozitív. Ezeknek az adatoknak az összehasonlítása után megállapítható, hogy a magyar nyelv megítélése Ausztriában a magyar munkavállalók véleménye szerint inkább negatív.

A kitöltők csupán 2 százaléka válaszolta, hogy a magyar nyelvtudásának köszönhetően magasabb fizetésben részesül, annak ellenére, hogy a válaszadók 18 százaléka úgy nyilatkozott, hogy munkájuk sikeres elvégzéséhez szükséges a magyar nyelvtudás.

Hipotézis 3: A többnyelvűség gazdasági érték, hiánya a vállalat számára gazdasági veszteségekhez vezethet. A munkavállalók nyelvtudása a vállalat versenyképességének alapvető előfeltétele. Ennek ellenére a nyelvtudás mint humán tőke munkaerőpiaci kihasználtsága nem optimális.

A Christl, Feller és Köppl-Turyna kutatásai, valamint az empirikus kutatás eredményei alapján megállapítható, hogy a vállalatok versenyképességének megőrzése céljából alapvető fontosságú megfelelő nyelvi kompetenciával rendelkező munkavállalók alkalmazása és megtartása, ezért kulcsfontosságú a munkaerő szakmai és nyelvi fejlődését továbbképzési lehetőségekkel támogatni.

Megállapítható, hogy az Ausztriába bevándorló munkavállalókra – így a magyar munkavállalókra is – általánosan jellemző, hogy anyanyelvük ismerete nem jelent előnyt a jövedelemben, még abban az esetben sem, ha a nyelvtudásuk a munkaadó gazdasági sikeressége szempontjából elengedhetetlen. Sokkal inkább az a jellemző, hogy a bevándorló munkavállaló nyelvi és kulturális kompetenciája egy olyan munkaerőpiaci többlet, amely nem található meg a munkaköri elvárások leírásában, szerepe inkább megtört, mintsem megbecsült. Ezért a bevándorló